

РЕЦЕНЗИИ / REVIEWS

Запрян КОЗЛУДЖОВ

(Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

**ФУНКЦИИ И РОЛЯ НА ПОНЯТИЯТА „МИМЕЗИС“
И „МИМЕТИЧНО ЖЕЛЕНИЕ“ В КУЛТУРНАТА
И ЛИТЕРАТУРНАТА АНТРОПОЛОГИЯ
НА РЕНЕ ЖИРАР**

(Рене Жирар. *Романтическа лъжа и романна истина*. Прев.: Н. Венова,
ред.: Ст. Атанасов. София: Изток – Запад, 2025. ISBN 978-619-01-1632-5.)

Zapryan KOZLUDZHOV

(Paisii Hilendarski University of Plovdiv)

**FUNCTIONS AND ROLE OF THE CONCEPTS
OF MIMESIS AND MIMETIC DESIRE
IN THE CULTURAL AND LITERARY
ANTHROPOLOGY OF RENÉ GIRARD**

(René Girard. *Mensonge romantique et vérité romanesque /
Romantic Lie and Novelistic Truth*. Transl. N. Venova. Ed. S. Atanasov.
Sofia: Iztok – Zapad, 2025. ISBN 978-619-01-1632-5.)

Настоящото българско издание на „Романтическа лъжа и романна истина“ (превод от френски: Нина Венова, редактор: Стоян Атанасов) се появява шейсет и четири години след публикуването на оригинала. Това закъснение ни дава възможност да оценим изследването и неговата значимост от позициите на настоящето, отчитайки (доколкото е възможно) предимствата и недостатъците на съвременната ни „помъдрялост“.

Българският превод на текста е направен по френското издание от 2007 година, което обхваща четири книги на Р. Жирар в тяхната логическа и хронологическа последователност: „Романтическа лъжа и

романна истина“, „Насилие и свещено“, „За скритите неща от създаването на света“, „Жертвеният козел“.

Българското издание на първата от посочените книги включва въведението на Жирар, поставено в началото на френското издание. В това въведение той резюмиращо и синтетично представя единството на тематичния замисъл и логиката на неговото развитие в четирите изследвания въпреки привидните им различия. Според автора всяко едно от тях е специфичен и своеобразен „влог в глобалната хипотеза, често наричана миметична хипотеза“.

Появата на понятието „мимезис“ активира читателски „хоризонт на очакване“, свързан или с неговия „аристотеловски“ смисъл, или с литературоведските полемики, които кръстосват шпаги върху неговото поле, или с превърналата се в своеобразна литературоведска библия книга на Ерих Ауербах „Мимезис“ (1946 г.), която блестящо анализира различните форми на проявление на отношението „изкуство – действителност“ в историческия развой на литературата от Античността до френския реалистичен роман.

Читателят с такива очаквания наистина ще бъде изненадан, защото Рене Жирар вкарва понятието в свършено различен контекст, като го обвързва с човешките желания. Предговорът е своеобразна авторорефлексия върху написаното. Той умело поставя първата от четирите книги в контекста на по-голямото цяло, като така подпомага, канализира и насочва читателския прочит в определена посока.

В „Романтическа лъжа и романна истина“ Жирар формулира, развива и аналитично аргументира теорията си за миметичното желание. За него то е фундаментален екзистенциален принцип, който в голяма степен определя човешкото поведение и като цяло онтогенезиса на човека и човешкото. В центъра на изследователското внимание е творчеството на петима големи европейски романисти – Сервантес, Флобер, Стендал, Пруст и Достоевски. И петимата са знакови явления в развитието на европейската и световната литература и култура. Те наистина принадлежат на различни времена, носители са на различни традиции и литературни стилове. Това, което ги обединява, по думите на Жирар е еднаквото им „виждане за подражателното желание, което произвежда прилики, по-интересни от всичките им различия“.

Отделните части на изследването последователно и постъпателно разкриват появата и формите на миметичните желания в текстовете на посочените автори, механизмите, чрез които тези желания се превръщат в двигател на сюжетите и определят действията и поведението на героите. Анализите поставят акцент върху техните прояви, плод на

имитиращите им желания, които се превръщат в техен водещ онтологичен екзистенциал.

Много показателен е паратекстът, който предхожда началото на първата глава от изследването на Жирар, озаглавена „Тригълното желание“. Мотото „Човекът има своя Бог или своя идол“ принадлежи на Макс Шелер. Неслучайно името на този немски философ (за съжаление, починал едва на 54 години, преди да завърши в нейната цялост философската си антропология) се появява неколккратно в изследването и е сред много малкото имена на научни авторитети, цитирани в книгата. Един от основните конституенти на човешката воля според Шелер са човешките желания, които могат да се усилят или отслабват при ясно осъзнаване на същността на нещата, към които се стремим. Човешките желания в голяма степен обосновават и оправдават поведението и действията на субекта.

Това е основната идея, от която тръгва Рене Жирар, обвързвайки я с понятието „мимезис“, за да развие и аргументира собствената си теза за „миметичното желание“ и ролята му в човешкото битие.

Още по-показателен в това отношение е дългият цитат от „Дон Кихот“, с който започва изследването. Това цитиране е апотеоз на знаменития легендарен рицар Амадис Галски. За героя той е „пътеводна звезда, зорница, слънце [...] образец за всички рицари“. Финалът красноречиво и еднозначно демонстрира идола на Дон Кихот: „При това положение, приятелю Санчо, ясно е, че странстващият рицар, който най-добре му подражава, ще бъде най-близко до рицарското съвършенство“. Дон Кихот съзнателно се отказва от основния прерогатив на човека – да избира обекта на своето желание, и се оставя на изборите на своя модел за подражание. Жирар нарича този модел **„медиатор“**, посредник на желанието“. Медиаторът винаги стои над пряката линия на отношение между субекта и обекта на конкретното желание, като ги облъчва едновременно. Тази метафорично изразена пространствена зависимост изследователят нарича **„тригълник на желанието“**.

Обърнахме по-специално внимание на тези понятия, защото те са основополагащи в хода на цялостното изследване. Жирар анализира своеобразните им проявления и модификации в знакови произведения на петимата автори. Той групира романистите и произведенията им в две основни категории в зависимост от проявленията на медитативния модел.

При Сервантес и Флобер водеща е така наречената „външна медиация“, при която медиаторът обикновено е извън романовия хронотоп, т.е. няма пряк контакт между медиатора и обекта на желанието или

пък дистанцията между тях е непреодолима от социална и интелектуална гледна точка (както е при Дон Кихот и Санчо). При Стендал, Пруст и Достоевски медиацията е преобладаващо „вътрешна“ и позволява по-сложни взаимодействия и прониквания между двете сфери.

Ако романовите герои от първата група открито експлицират и манифестират медитативния модел, то тези от втората или го премълчават, или грижливо го прикриват, което не го прави по-малко активен и мотивиращ действията и стремежите им. Отделните глави разглеждат различните аспекти на медитативните модели, сравнявайки и съпоставяйки проявите им в развитието на романовите сюжети и герои.

Дон Кихот на Сервантес още в самото начало на романа открито назовава „външния медиатор“, който е основен обект на миметичните му желания – легендарния рицар Амадис Галски. Външният медиатор, който поражда миметичните желания на Ема Бовари, също е показан в текста на Флоберовия роман. Това са романтичните героини на посредствените романчета, които Ема жадно поглъща в момическите си години. Анализите на Рене Жирар красноречиво и по мое мнение убедително доказват, че в произведенията и на останалите трима автори принципът на миметичното желание е основна движеща сила. При Стендал, Пруст и Достоевски медитативните модели на героите им обикновено са повече от един, те са релативни, динамични и са имплицирани в самата романова структура.

При външната медиация поривът към обекта е порив към „медиатора“ в една изчистена форма на подражателно желание. Според Жирар при вътрешната медиация този порив се разрушава от специфичното присъствие и поведение на медиатора. Защото в повечето случаи самият медиатор желае или дори притежава обекта на миметичното желание. Този факт закономерно предизвиква у героите на Стендал, Пруст и Достоевски противоречиви чувства спрямо медитативните модели, прехождани от обожание към силна неприязън, нерядко прерастваща в омраза. Изследването експлицира сложните и нееднозначни проявления на така наречените „триъгълници на миметичните желания“ в творчеството на петимата гениални автори. За Жирар анализът на тези проявления независимо от конкретните модификации в отделните творби е най-адекватният път за постигане на романната истина, която те изразяват, постигат и внушават. Две от частите на работата по много интересен и определено продуктивен начин обвързват повествователните техники на Сервантес, Стендал и Флобер, от една страна, и Пруст и Достоевски – от друга, с медитативните модели, които романите

представят и които определят конфликтите, действията, реакциите и поведението на героите им.

В последната глава от книгата си „Романните заключения“ Рене Жирар по един наистина максимално синтетичен и провокиращ читателското мислене начин показва онова, което обединява героите на петимата автори независимо от многото различия между тях. И Дон Кихот, и Ема Бовари, и Жулиен Сорел, и повествователят от романите на Пруст, и героите на Достоевски (независимо от имената им – Павел Павлович, Степан Трофимович, княз Мишкин, Разколников, Дмитрий Карамазов) достигат по собствен път до своето финално изкупващо прозрение. Всички те стигат до сходни финални ситуации. Бих си позволил, представяйки заключителната теза на изследването, да използвам понятието „гранична ситуация“ в Ясперсовия му смисъл. Романите поставят героите им във финална „гранична ситуация“ – в състояние на оголена и осмислена екзистенция, по силата на която човек се отвърща от отчуждената нереалност на света. Това, което обединява романните заключения на петимата велики романисти, е начинът, по който героите осъзнават и преодоляват заблудата, илюзорността и фалшивостта на „миметичните желания“, които са мотивирали живота и действията им.

В хода на различните сюжети в романите всеки един от героите (по различен начин поставен в „гранична ситуация“) изразява сходни идеи и заключения, показващи и открито заявяващи (според Жирар) романната истина, която е в ярък противовес на фалшивите ѝ романтически интерпретации.

В заключение можем уверено да заявим, че книгата на Рене Жирар заслужава специално внимание, защото успешно провокира хуманитарното мислене. Тя аргументирано разгръща и защитава един от възможните интерпретативни подходи, осмислящи огромния и времево динамичен потенциал на смислопораждащите механизми в произведенията на петимата гениални автори.

Prof. Zapryan Kozludzhov, PhD
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
e-mail: zapryan@uni-plovdiv.bg